

Warszawa, 9 sierpnia 2015 r.

Prof. dr hab. inż. Leszek Rafalski

Instytut Badawczy Dróg i Mostów w Warszawie

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Renaty Maledy

pt.: „Instytuty badawcze w polityce innowacyjnej Polski

w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej”,

napisanej w Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych, w Instytucie Politologii,

na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie,

pod kierunkiem prof. dr hab. Anieli Dylus

1. Formalna podstawa opracowania recenzji

Formalną podstawą opracowania recenzji jest uchwała Rady Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie z dnia 11.05.2015 r.

2. Ogólna charakterystyka zawartości rozprawy

Recenzowana rozprawa zawiera spis treści, wykaz skrótów stosowanych w tekście, sześć rozdziałów oraz zakończenie. Sześć rozdziałów rozprawy dotyczy następujących zagadnień: Innowacyjność w rozwoju społeczno-gospodarczym państwa, Polityka innowacyjna w Polsce po 1989 roku, Instytuty badawcze jako podmioty polityki innowacyjnej, Instytuty badawcze jako wykonawcy polityki innowacyjnej, Studium przypadku: Instytut Kolejnictwa oraz Efekty polityki państwa wobec instytutów badawczych.

Ponadto rozprawa zawiera bibliografię, spis tabel, spis rysunków, spis wykresów oraz aneks z wykazem instytutów badawczych w Polsce.

Bibliografia została usystematyzowana w trzech częściach. Część I *Źródła* - obejmuje następujące materiały: 1. *Akty prawne* (27 pozycji), 2. *Dokumenty UE* (5 pozycji), 3. *Dokumenty rządowe: strategiczne i programowe* – podzielone na lata 1993-2003, tj.

okres przedakcesyjny oraz 2004-2015, tj. okres członkostwa w Unii Europejskiej (28 pozycji), 4. *Materiały wewnętrzne Instytutu Kolejnictwa* (10 pozycji), 5. *Materiały zawarte w dokumentach Rady Głównej Instytutów Badawczych oraz Biuletynie MNiSW* (4 pozycje), 6. *Materiały i informacje pozyskane podczas udziału w konferencjach* (7 pozycji), 7. *Inne źródła* (50 pozycji). Część II *Opracowania* – obejmuje 85 pozycji literatury, a Część III *Literatura uzupełniająca* – 7 pozycji. Oznacza to, że Doktorantka przygotowała rozprawę z wykorzystaniem 223 pozycji literatury, a zatem z dużą starannością, co oceniam pozytywnie.

Rozprawa liczy 199 stron, a aneks – 7 stron.

Strukturę rozprawy oceniam pozytywnie z jedną uwagą. Podrozdział 6.4 pt. *Wnioski i perspektywy na przyszłość* mógłby zostać połączony z częścią pt. *Zakończenie* i pod wspólnym tytułem *Wnioski*, zawierałby najważniejsze konkluzje wynikające z rozprawy.

3. Cel rozprawy, hipoteza badawcza oraz metoda badania

Recenzowana rozprawa dotyczy instytutów badawczych w Polsce. Celem rozprawy jest przedstawienie politologicznych aspektów funkcjonowania instytutów badawczych z uwzględnieniem ich roli i miejsca w polityce innowacyjnej od czasu wstąpienia Polski do Unii Europejskiej do czasów współczesnych. Sformułowany cel rozprawy jest istotny dla zrozumienia faktycznego znaczenia instytutów badawczych w realizacji badań naukowych i wdrożeń zarówno w Polsce jak i w skali międzynarodowej. Oceniam także trafnie retrospektywne spojrzenie na problematykę przeszłości funkcjonowania dawnych jednostek badawczo-rozwojowych, z których wywodzą się obecne instytuty badawcze. Chodzi o problem funkcjonowania tych jednostek w gospodarce centralnie planowanej. Jednak uważam, że ten problem trzeba odnosić do wszystkich jednostek naukowych działających w Polsce przed 1989 rokiem, czyli szkół wyższych, instytutów Polskiej Akademii Nauk i jednostek badawczo-rozwojowych. Wszak każda z tych grup jednostek naukowych jest obarczona doświadczeniem funkcjonowania w gospodarce centralnie planowanej.

Doktorantka przyjęła następującą hipotezę badawczą: instytuty badawcze pełnią ważną rolę w rozwoju gospodarki opartej na wiedzy i są istotnym elementem w polskiej polityce innowacyjnej. Do sprawdzenia tej hipotezy wykorzystwała następujące metody badawcze: historyczną (ewolucję polityki innowacyjnej), systemową (analizę sektora naukowo-badawczego), instytucjonalną (analizę funkcjonowania jednostek naukowych),

komparacji (porównania instytutów badawczych w skali krajowej i międzynarodowej) oraz syntezy niezbędnej przy formułowaniu wniosków.

W realizacji pracy została zastosowana metoda analizy materiałów źródłowych, przedstawionych w obszernej bibliografii, o której wspomniałem wcześniej. Istotnym uzupełnieniem danych bibliograficznych były rozmowy (wywiady) z przedstawicielami Rady Głównej Instytutów Badawczych oraz kadra z wybranych instytutów badawczych. Postawioną treść hipotezy, metody jej sprawdzenia oraz przyjętą technikę badawczą oceniam pozytywnie.

4. Uwagi merytoryczne do poszczególnych rozdziałów rozprawy

W rozdziale pierwszym rozprawy została przedstawiona problematyka innowacyjności i jej znaczenie w rozwoju gospodarczym państwa. Omówiono wybrane koncepcje innowacji, znaczenie innowacji w gospodarce opartej na wiedzy oraz źródła innowacyjności. Rozdział ten stanowi swoiste wprowadzenie do dalszej części pracy. Przedstawiono w nim syntetycznie ogólne zagadnienia dotyczące innowacyjności, a w tym niejednoznacznych definicji innowacyjności i ewolucji poglądów na temat innowacyjności. W tym rozdziale rozprawy (np. w podrozdziale 1.3. *Źródła innowacyjności*) warto byłoby podjąć próbę powiązania skłonności do działań innowacyjnych i tworzenia innowacji z wykształceniem i doświadczeniem zawodowym osób kierujących podmiotami gospodarczymi. Z moich obserwacji wynika, że jeśli osoby takie w swojej wcześniej pracy zawodowej uczestniczyły w pracach badawczych lub pracowały w laboratorium, to jako kierujący podmiotami gospodarczymi wykazywały skłonność do tworzenia innowacji i warunków sprzyjających innowacyjności w kierowanych podmiotach gospodarczych. Wiązało się to także ze skłonnością do współpracy z jednostkami naukowymi w projektach badawczych i wdrożeniowych oraz wpisania innowacyjności do polityki rozwoju danego podmiotu gospodarczego. Takie zachowania, które można uznać za czynniki sprzyjające tworzeniu innowacyjności można obserwować u kierujących niektórymi podmiotami gospodarczymi zarówno w kraju jak i za granicą.

W rozdziale drugim omówiono problematykę polityki innowacyjnej w Polsce po 1989 roku, z podziałem na okres transformacji ustrojowej (lata 1989-1999), okres przedakcesyjny (lata 2000-2004) oraz lata członkostwa w Unii Europejskiej (2004-2013). Jeśli chodzi o okres członkostwa w Unii Europejskiej to powinny być rozważane lata 2004-2014 zwłaszcza, że w treści rozprawy (np. na stronach 54 lub 56) Doktorantka

podsumowuje dokumenty opracowane w 2014 roku. Trafnie ocenia politykę innowacyjną w pierwszych dwóch okresach, czyli w latach 1989-2004 jako deklaratywną i mało konkretną. Tworzone wówczas dokumenty mające cechy polityki innowacyjnej bardzo często nie były wdrażane, a ich trwałość kończyła się wraz z kadencją danego rządu. Faktycznie okres ten był bardzo chaotyczny jeśli chodzi o politykę innowacyjną w Polsce. Natomiast można zgodzić się, że po 2004 roku pojawiły się próby uporządkowania polityki innowacyjnej. Jednakże nie sprzyjał im nadmiar tworzonych dokumentów wynikający często z ambicji poszczególnych resortów (np. tabela 11). Bardziej konkretne były nowe ustawy, np. ustawa o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej. Należy jednak zauważyć, że zaproponowane w tej ustawie pierwotne rozwiązania nie były skuteczne z uwagi na wygórowane kryteria dostępu do środków finansowych i dopiero nowelizacja ustawy wprowadziła pewną poprawę. W tej części rozprawy zabrakło oceny skuteczności oddziaływania na politykę innowacyjną sześciu ustaw reformujących naukę, które były przygotowywane w latach 2007-2010 i weszły w życie 30 września 2010 roku. Wpływ tych ustaw na politykę innowacyjną Polski był bardziej istotny niż wpływ niektórych dokumentów wymienionych w tabeli 11. W tej części rozprawy należałoby także wspomnieć o nowelizacjach ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, których zakres obejmował także problematykę innowacyjności uczelni (np. zagadnienie zarządzania prawami autorskimi i własnością intelektualną w ośrodkach akademickich).

W trzecim rozdziale opisano problematykę instytutów badawczych jako podmiotów polityki innowacyjnej, z uwzględnieniem rysu historycznego, roli i zadań instytutów badawczych w polskiej polityce innowacyjnej, ich udziału w projektach unijnych, współpracy z innymi jednostkami naukowymi i oceną wkładu w rozwój polityki innowacyjnej w Polsce. Ponadto przedstawiono charakterystykę podobnych struktur badawczych w wybranych krajach europejskich. Do tego rozdziału mam kilka uwag. Na str. 70 Doktorantka pisze „*W początkowym okresie transformacji ustrojowej, tj. w latach 90-tych, nie wprowadzono istotnych reform związanych z funkcjonowaniem jednostek badawczo-rozwojowych.*” Faktycznie nie były prowadzone działania o charakterze konsolidacyjnym, ale w większości tych jednostek nastąpiły istotne zmiany mające cechy restrukturyzacji wewnętrznej. Były one z jednej strony spowodowane zmianami prawnymi w wyniku bardzo ważnej nowelizacji ustawy o jednostkach badawczo-rozwojowych z 1991 roku. Nowelizacja tej ustawy zwiększyła niezależność jednostek badawczo-rozwojowych od ministrów nadzorujących (wybierana rada naukowa, dyrektor

powoływany w trybie konkursowym itp.). Z drugiej strony restrukturyzacja wewnętrzna była spowodowana koniecznością zmian w związku z otwarciem międzynarodowym i nowym systemem finansowania badań. W rezultacie w jednostkach badawczo-rozwojowych nastąpiły bardzo istotne zmiany organizacyjne, a także zmiany kierunków prowadzonych badań. Na str. 72 i 73 Doktorantka podaje, że *„W 2010 roku ponownie nowelizowano ustawę o jednostkach badawczo-rozwojowych, która obowiązuje do dnia dzisiejszego”*. Nie jest to sformułowanie precyzyjne. Jeśli w 2010 byłaby nowelizacja ustawy o jednostkach badawczo-rozwojowych to takie jednostki nadal funkcjonowałyby w Polsce. Obecnie działają nie jednostki badawczo-rozwojowe, a instytuty badawcze. Wynika to z faktu wejścia w życie w 2010 roku nowej ustawy o instytutach badawczych, a nie nowelizacji ustawy o jednostkach badawczo-rozwojowych. W wyniku nowej ustawy o instytutach badawczych jednostki badawczo-rozwojowe zostały przekształcone w instytuty badawcze. Podobną poprawkę należałoby wprowadzić na str. 109, gdzie z kolei jest mowa o nowelizacji ustawy o instytutach badawczych.

W rozdziale czwartym przedstawiono instytuty badawcze jako wykonawców polityki innowacyjnej z uwzględnieniem ich misji, możliwości badawczych, celów i zadań, w kontekście systemu finansowania badań w Polsce i pozyskiwania przez instytuty badawcze środków na realizację projektów badawczych. W tym rozdziale opisano między innymi metody pozyskiwania środków finansowych przez instytuty badawcze. Na str. 125 i 126 wymieniono źródła finansowania rozwoju instytutów badawczych, ale nie wszystkie. W przedstawionym wykazie brakuje programów wieloletnich, z których jest finansowana działalność części instytutów badawczych mających status państwowych instytutów badawczych i realizujących zadania o charakterze służb publicznych. Ponadto medyczne instytuty badawcze prowadzące działalność kliniczną zawierają kontrakty z Narodowym Funduszem Zdrowia na finansowanie tej działalności. Te źródła finansowania instytutów badawczych powinny być ujęte w omawianym wykazie. Na str. 126 i 134 zauważyłem pewną niespójność w treści rozprawy. Na str. 126 Doktorantka słusznie stwierdza, że *„Dość mocnym wsparciem dla instytutów badawczych stały się środki pochodzące z udziału w projektach unijnych oraz krajowych. Dzięki takim projektom możliwe były w ostatnich latach zakupy infrastruktury badawczej i wyposażenie wiele laboratoriów w nowoczesną unikatową aparaturę”*. Natomiast na str. 134 w podsumowaniu rozdziału czwartego jest sformułowanie *„Niewystarczający od wielu lat poziom nakładów na sferę naukową skutkuje nikłymi nakładami instytutów badawczych na infrastrukturę badawczą”*. W tym sformułowaniu trzeba by

doprecyzować, że chodzi o niewielkie wydatkowanie własnych środków na infrastrukturę badawczą.

Rozdział piąty jest poświęcony przedstawieniu studium przypadku Instytutu Kolejnictwa, jako przykładu reprezentującego wybrany instytut badawczy, jego historię, warunki funkcjonowania, relacje z otoczeniem społeczno-gospodarczym, jego wkład do polityki innowacyjnej oraz warunki pozyskiwania środków finansowych na działalność badawczo-rozwojową. Przedstawiona charakterystyka Instytutu Kolejnictwa jest trafnym przykładem funkcjonowania instytutu badawczego o profilu technicznym, pomimo nietypowej historii jego działania, ponieważ Instytut Kolejnictwa (Centrum Naukowo-Techniczne Kolejnictwa) do 2000 roku był w strukturach Polskich Kolei Państwowych i nie miał statusu jednostki badawczo-rozwojowej. Prowadzone w nim badania były finansowane w dużej części z budżetu PKP. Przedstawiony przykład pokazuje trudny proces przekształcenia jednostki o charakterze budżetowym, w niezależną jednostkę badawczo-rozwojową, a obecnie będącą instytutem badawczym.

W rozdziale szóstym przedstawiono efekty polityki państwa wobec instytutów badawczych. Rozdział ten jest dość trafną próbą podsumowania rozważań i analiz z wcześniejszych rozdziałów rozprawy. Do tego rozdziału mam uwagi o charakterze uzupełniającym rozprawę. Na str. 156 i 157 Doktorantka podsumowuje proces przekształceń dawnych jednostek badawczo-rozwojowych, ich konsolidację i zmniejszenie liczby od 253 w 1995 roku do 119 w 2007 roku. W rezultacie tego procesu z krajowego rynku badawczego zniknęło ponad 130 jednostek badawczo-rozwojowych, a w tym grupa tzw. ośrodków badawczo-rozwojowych, małych jednostek, często usytuowanych przy przedsiębiorstwach. Na tym tle warto zadać pytanie o zasadność całego procesu konsolidacji jednostek badawczo-rozwojowych w kontekście obecnego kierunku tworzenia tzw. centrów badawczo-rozwojowych przy przedsiębiorstwach i planowanego ich dofinansowania w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój. Podrozdział 6.4. zawiera wnioski i perspektywy na przyszłość. Opisane są w nim kierunki współdziałania instytutów badawczych z przedsiębiorstwami i innymi jednostkami naukowymi. Tu można zgodzić się, że właściwym kierunkiem takich działań powinno być tworzenie silnych struktur badawczych lub badawczo-wdrożeniowych mogących sprostać realizacji dużych programów badawczych i konkurujących na międzynarodowym rynku badań. Istotnym zagadnieniem jest tworzenie w przyszłości związków pomiędzy instytutami badawczymi w celu wzmocnienia ich skuteczności działania. Problemem jest różnorodność instytutów badawczych (techniczne, medyczne,

przyrodniczo-rolnicze, humanistyczne), co nie ułatwia takiego procesu. Prawdopodobnie w przyszłości możliwe będzie tworzenie powiązań grup instytutów badawczych o zbliżonych obszarach działania. Oddzielnym zagadnieniem, które powinno być przedmiotem przyszłych analiz jest nadzór nad instytutami badawczymi. Nie budzi wątpliwości celowość nadzoru naukowego nad instytutami badawczymi ze strony ministra właściwego do spraw nauki, który za pomocą Komitetu Ewaluacji Jednostek Naukowych systematycznie ocenia wszystkie jednostki naukowe, a w tym także instytuty badawcze. Natomiast tzw. nadzór formalny przez ministrów nadzorujących instytuty badawcze zapewne będzie przedmiotem analiz mających na celu opracowanie nowych rozwiązań w tym zakresie.

Ostatnim merytorycznym elementem rozprawy jest *Zakończenie*. Doktorantka ustosunkowuje się w nim do zawartości rozprawy i przedstawia syntetycznie wynikające z niej konkluzje, potwierdzające hipotezę badawczą przedstawioną na początku rozprawy o istotnej roli i zasadności istnienia instytutów badawczych w Polsce.

5. Uwagi redakcyjne do rozprawy

Rozprawa jest napisana poprawnie pod względem językowym. Nie mam także poważnych uwag do technicznej i edytorskiej strony rozprawy, a jedynie kilka następujących drobnych uwag:

- na str. 5 powinno być: BBRI – ang. *Belgian Building Research Institute*,
- na str. 8 powinno być: ŽU – ang. *University of Žilina*,
- w spisie treści tytuł rozdziału 5 jest następujący: „Studium przypadku: Instytut Kolejnictwa”, a na str. 135 tytuł tego rozdziału jest bez dwukropka,
- na str. 80 w zdaniu zaczynającym się od wyrazów „Obecna struktura...” „wyrazie „następująco” brak dwukropka, a wyraz „Jednostek” jest niepotrzebnie z dużej litery,
- na str. 81 po wyrazie „aktywności” jest niepotrzebnie nowy akapit,
- w niektórych miejscach (np. str. 133) wyrazy „Jednostek Badawczo-Rozwojowych” użyte wewnątrz zdania są niepotrzebnie z dużej litery.

6. Wniosek końcowy

Jako wieloletni pracownik instytutu badawczego oraz aktywny uczestnik prac Rady Głównej Instytutów Badawczych uważam, że zrecenzowana przeze mnie rozprawa

doktorska mgr Renaty Małedy stanowi bardzo udaną próbę przedstawienia politologicznych aspektów funkcjonowania instytutów badawczych w Polsce.

Na podstawie dokonanej oceny stwierdzam jednoznacznie, że rozprawa doktorska mgr Renaty Małedy pt.: „Instytuty badawcze w polityce innowacyjnej Polski w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej” napisana pod kierownictwem naukowym prof. dr hab. Anieli Dylus spełnia wymagania określone w odpowiedniej ustawie i Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz może stanowić podstawę do nadania Autorce tej rozprawy stopnia naukowego doktora nauk społecznych w zakresie nauk o polityce.

W związku z powyższym stawiam wniosek o dopuszczenie do publicznej obrony rozprawy.

